

SŁAWOJ SZYNKIEWICZ

O INTERPRETACJI SYSTEMÓW POKREWIEŃSTWA TYPU CROW-OMAHA

Pokrewieństwo nie należy do tematów często występujących w lekturze polskiego etnografa profesjonalisty ani studenta. Dlatego też przedkładany tu uwadze czytelnika tekst, jakkolwiek wydać się może wąsko specjalistyczny, zawiera w intencji autora wartość ogólniejszą, mianowicie stosunkowo dobitną prezentację tezy o silnym związku występującym między systemem pokrewieństwa i organizacją społeczną. Dotyczy bowiem takich systemów pokrewieństwa, które bywają uważane za instruktażowy wprost przykład wspomnianej zależności, a jednocześnie wywołują pewne kontrowersje interpretacyjne.

Należy przy tym pamiętać, że jest to jeden z liczniej reprezentowanych w świecie typów terminologii pokrewieństwa. Wprawdzie spotyka się opinię, iż nie istnieje on w ogóle, lecz naszym zdaniem dodaje to tylko atrakcyjności tematowi. Bezpośrednią przyczyną takiej opinii może być fakt, że wyodrębnienie typów Crow i Omaha w klasyfikacji Murdocka nastąpiło na nieco sztucznej zasadzie, ponieważ wyjątkowo wobec nich zastosowano kryteria niespójne z przyjętą zasadą klasyfikacji. Gdyby nie ten zabieg, systemy Crow-Omaha znalazłyby się w typach opisowym i irokeskim¹.

---

¹ Przypomnijmy tu pokrótce klasyfikacje systemów terminologicznych pokrewieństwa. Istnieją w zasadzie dwie takie klasyfikacje w kilku wariantach. Pierwsza przyjęła za zasadę układ terminów w generacji wstępnej (dla rodziców *ego* i ich rodzeństwa). Taki charakter miała propozycja Morgana. Obecnie najpowszechniej stosuje się klasyfikację Lowiego, która jest czwórdzielna: 1) *typ generacyjny* — brak zróżnicowania terminologicznego między rodzicami i ich rodzeństwem (z wyjątkiem zróżnicowania według płci), odpowiada typowi malajskiemu u Morgana; 2) *typ liniowy* — występuje zróżnicowanie między rodzicami a ich rodzeństwem, jednakże rodzeństwo obojga rodziców stanowi kategorię wspólną; odpowiada typowi aryjskiemu (opisowemu) u Morgana, zwany także angielskim; 3) *typ bifurkacyjno-tączny* — w odróżnieniu od dwu poprzednich rozdziela wyraźnie linię ojcowską od macierzystej, lecz nie wydziela odrębnie kategorii rodziców od ich rodzeństwa (np. wspólny termin dla ojca i stryja obok oddzielnego dla wuja). Odpowiada typowi turano-ganowańskiemu u Morgana; 4) *typ bifurkacyjno-boczny*

Kłopoty natury taksonomicznej nie powinny przemawiać przeciwko typowi Crow-Omaha. Jest on bowiem tak ważnym i ciekawym sposobem porządkowania więzi społecznych, że ustąpić przed nim musi logiczna zasada klasyfikacji, albo też należy uznać, że sama zasada nie jest właściwa.

Odstępstwo od ogólnych, przyjętych przez Murdocka kryteriów klasyfikacji w przypadku Crow-Omaha spowodowane zostało faktem, iż systemy te znane były i badane wcześniej, a ich specyficzne cechy wywoływały zainteresowanie teoretyków zanim jeszcze zorientowano się, jak licznie i szeroko są one w świecie reprezentowane. Tak więc, mimo iż uznanie ich specyfiki i pełniejsza charakterystyka systemu nastąpiła w latach trzydziestych², to ich indywidualne przypadki interpretowane były już przez Morgana.

Systemy Crow oraz Omaha mogą być uznane za dwie odmiany jednego typu, ponieważ są względem siebie symetryczne, ich zaś budowa opiera się na tych samych zasadach strukturalnych. Specyfikę tych systemów można przedstawić w uproszczeniu następująco:

Crow — dzieci sióstr ojca *ego* są zrównane terminologicznie z generacją swoich matek, zaś (w pewnych przypadkach można powiedzieć: lub) dzieci braci matki *ego* zrównane są ze swymi odpowiednikami niższych generacji (np. dziećmi brata *ego*).

Omaha — dzieci sióstr ojca są zrównane terminologicznie ze swymi odpowiednikami niższych generacji, zaś (lub) dzieci braci matki zrównane są z generacją swoich ojców.

W istocie wymienione wyżej równania terminologiczne (według definicji Murdocka) sięgają dalej niż powiedziano, mianowicie obejmują dalsze generacje — wyższe i niższe, a także następne linie boczne. Ograniczenie definicji wynika tylko stąd, że klasyfikacja Murdocka dotyczyła jedynie kuzynów *ego* i nie interesowała się pokoleniami dalszymi. Innymi słowy można powiedzieć, że w systemach Crow i Omaha kuzyni

---

— rozróżnia zarówno obie linie, jak też oddzielnie traktuje rodziców i ich rodzeństwo (np. ojciec, stryj, wuj). Morgan nie wyodrębnił tego typu. Do niego należy dawna polska terminologia pokrewieństwa.

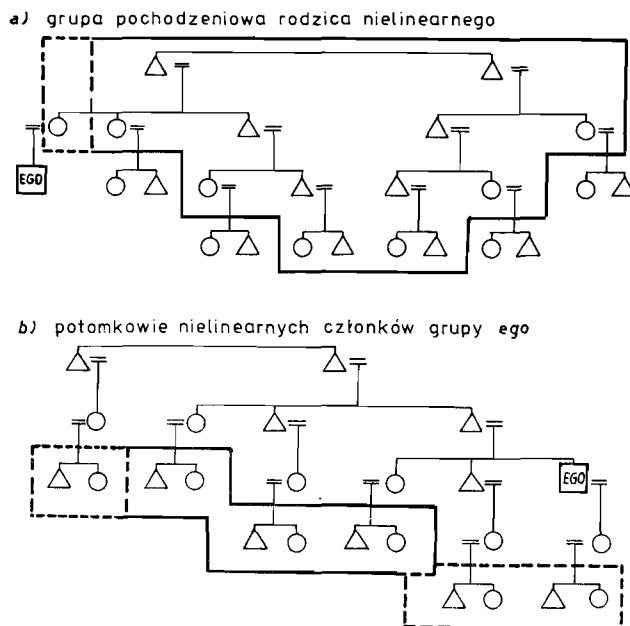
Drugą klasyfikację przedstawił Murdock. Bierze ona za podstawę pokrewieństwo w pokoleniu *ego*. Podobnie jak poprzednia, opiera się ona również na wzajemnych relacjach terminów między krewnymi liniami prostej (w danym wypadku rodzeństwo *ego*) oraz bocznej (kuzyni). Cztery jej typy odpowiadają logicznie typom Lowiego: 1) *hawajski* — brak zróżnicowania; 2) *eskimoski* — zróżnicowanie między rodzeństwem i kuzynami, ci ostatni występują jako kategoria wspólna; 3) *irokezki* — wspólnota terminologiczna między rodzeństwem i kuzynami równoległymi; 4) *sudański (opisowy)* — rodzeństwo i każda z dwu klas kuzynów mają odrębne terminy. Ponadto Murdock wyróżnił typy *Crow* i *Omaha* na podstawie terminów obejmujących krewnych różnych pokoleń (nie zaś w tym samym pokoleniu *ego*). Typy *Crow* i *Omaha* nie mają odpowiedników u Lowiego.

² S pier, 1925, s. 72-73.

przeciwlegli³ nie są oznaczani im tylko właściwymi terminami, lecz wchodzą w zakres szerszych kategorii terminologicznych lekceważących podziały generacyjne. Niektórzy ujmują to w ten sposób, że nie istnieją terminy odnoszące się do kuzynów przeciwległych⁴, co jednak stanowi niewłaściwą ocenę.

Obszerny materiał etnograficzny potwierdził bardzo dawną obserwację Durkheima podtrzymaną przez Lowiego⁵, że systemy odpowiadające typowi Crow występują najczęściej w społeczeństwach matrylinearnych, natomiast odpowiadające Omaha w patrylinearnych. Dlatego też charakterystyczne cechy tych systemów można sformułować następująco: członkowie grupy pochodzeniowej nielinearnego rodzica (tzn. tego z rodziców, który nie przekazuje potomstwu swojej linii pochodzeniowej) są zrównani terminologicznie ze sobą niezależnie od pokolenia, różnicując się ewentualnie tylko według kryterium płci. Ponadto potomkowie nielinearnych członków grupy *ego* (tzn. nie będący członkami tej grupy) są zrównani ze sobą niezależnie od pokolenia, do jakiego należą ich rodzice.

Poniższy diagram ilustruje przedstawioną definicję w społeczeństwie petrylinearnym (czyli dla systemu Omaha); przy czym dla społeczeństw

³ Kuzynami przeciwległymi nazywa się potomstwo pochodzące od brata i siostry, równoległymi zaś potomstwo dwu siostr lub dwojga braci. Konkretnie, kuzynami przeciwległymi *ego* są dzieci siostr ojca oraz braci matki.

⁴ Np. K r i u k o w, 1972, s. 40.

⁵ L o w i e, 1917, s. 151.

z systemem Crow można by narysować identyczny diagram zamieniając jedynie oznaczenia symbolów płci.

Zarówno przedstawiona definicja, jak też jej obraz graficzny odnoszą się do modelu idealnego, nie zawsze spotykanego w terenie. Kryterium wystarczającym, by zaliczyć terminologię do systemu Omaha (lub z odpowiednią modyfikacją — Crow), jest wystąpienie równań terminologicznych (wspólnych terminów zbiorowych) dla jednej z klas krewnych wyznaczonych grubą linią ciągłą. Linia przerywana dotyczy często występującego rozszerzenia stosowalności terminów zgodnie z założeniami powyższej definicji, niejednokrotnie dalej jeszcze niż pokazano w diagramie. Dodajmy, że Lounsbury⁶ wydziela cztery rodzaje terminologii Omaha zależnie od tego, czy i jak krewni matki w generacji wstępnej (czyli +2 wobec *ego*) jednoczą się terminologicznie z pozostałymi.

Włączenie lub pominięcie matki w zakresie terminologicznym przedstawionym w części „a” diagramu jest nieistotne z punktu widzenia definicji systemu Omaha i zależy wyłącznie od typu terminologicznego, do jakiego w danym systemie zalicza się generację rodziców (czyli odnosi się do klasyfikacji Lowiego, nie zaś Murdocka). Matka zatem może być terminologicznie zrównana ze swą siostrą (typ bifurkacyjno-łączny) lub też od niej wyróżniona (typ bifurkacyjno-boczny). W pierwszym wypadku wystąpi w danym systemie cała klasa bliższych i dalszych krewnych kobiet różnych generacji określanych terminem, którego tłumaczenie potocznie brzmi „matka”, dokładniejsze zaś „krewna z grupy krewniaczej matki”.

W literaturze przedmiotu spotyka się najczęściej założenie, iż systemy Crow-Omaha współwystępują z typem bifurkacyjno-łącznym, co przypuszczalnie wynika z tego, że tak się ma rzecz z najlepiej poznanymi egzemplifikacjami z terenu Ameryki Północnej. Tymczasem ogólnoswiatowa próba etnograficzna⁷ daje podstawę do twierdzenia, iż jedynie połowa systemów typu Omaha jednoznacznie koreluje z typem bifurkacyjno-łącznym, reszta zaś z różnymi wersjami typu bifurkacyjno-bocznego⁸.

⁶ Lounsbury, 1964, s. 359-377.

⁷ Murdock, 1957.

⁸ Mówię tu o różnych wersjach, ponieważ w rachubę wchodzi także pośrednie rozwiązania terminologiczne, jak np. stosowanie dla SiMa i innych kobiet grupy matki określenia przekładalnego jako „mniejsza/druga matka”, które jakkolwiek pochodne od „matki” stanowią termin odrębny. Według próby Murdocka podobne rozwiązania występują w 12 na ogólną liczbę 43 społeczeństw zaliczanych do typu Omaha.

W notowaniu związków pokrewieństwa posługuję się skrótami, w których każdy stopień reprezentowany jest przez dwuliterowy symbol stanowiący początek odpowiedniego wyrazu (nazwy) w pełnym brzmieniu. Sposób odczytywania skrótu: od relacji definiowanej do relacji będącej najbliższym krewnym *ego*. Np. CóSiMa = córka siostry matki *ego*.

Tego rodzaju korelacja jest oczywistym rezultatem stwierdzonej wyżej prawidłowości, iż typ Crow-Omaha występuje najczęściej w społeczeństwach o unilinearnej przekazywanym pokrewieństwie, ten zaś byłby nie do pogodzenia z systemami generacyjnym lub liniowym, które nie zachowują kategoryzacji krewnych na linię ojcowską i macierzystą. Fakt, iż systemy Crow-Omaha idą w parze wyłącznie z systemami bifurkacyjnymi, czyni prawdopodobnym, że te z nich, które odnajdujemy w społeczeństwach o bilateralnym, czyli podwójnym przekazywanym pokrewieństwie, rozwinęły się także na podłożu unilinearnej. Dotyczy to prawie 20% ogólnej liczby 79 społeczeństw z terminologią Crow-Omaha (wg próby Murdocka 1957). Ponad 80% spośród nich zachowało unilinearność według stanu w okresie, z którego pochodzą materiały terenowe. Wiele z nich (np. Mongołowie, pewne ludy tureckie) przeszło w tym czasie zmianę od unilinearnej do bilateralnej sposobu liczenia pokrewieństwa.

Fakt, iż utrata linearności nie musi prowadzić do rezygnacji z systemu terminologicznego typu Crow-Omaha jest dość symptomatyczny. Uważa się na ogół, że systemy te są bardzo konserwatywne, na dowód czego przytacza się trwanie terminologii Crow nawet w warunkach przejścia do patrylni⁹. Z drugiej strony spotykamy często systemy Crow-Omaha współwystępujące w tych samych zespołach kulturowych z systemami irokeskimi, co może nasuwać przypuszczenie o genetycznych związkach między nimi. W świetle twierdzeń o konserwatywności Crow-Omaha należałoby przyjąć, iż te ostatnie rozwijać się mogą niekiedy z irokeskich. Jest to o tyle prawdopodobne, że wymaga zmiany jedynie drugorzędnych dla tego ostatniego cech, polegającej na adaptacji do potrzeby całościowego wyróżniania grup krewniaczych innych niż ta, do której należy *ego*. Byłaby to zatem zmiana polegająca na wprowadzeniu wyspecjalizowanej wersji irokeskiej odpowiadającej innemu rozłożeniu akcentów w sposobie różnicowania pokoleń. Nie wykluczamy wprawdzie możliwości odwrotnego procesu — przejścia do typu irokeskiego po zaniku Crow-Omaha — byłby to jednak w uzasadnionych warunkach dokładny odpowiednik poprzedniego, czyli procesu despecjalizacji, nie zaś regresu. Naszym celem jest jedynie podkreślenie tego, iż typ Crow-Omaha stanowi formę szczególnie wyelaborowaną w stosunku do najbliższego mu pod względem konstrukcji typu irokeskiego. To samo można też powiedzieć o typie opisowym według klasyfikacji Murdocka jako równorzędnym punkcie wyjściowym dla Crow-Omaha w systemach bifurkacyjno-bocznych. Nie zamierzamy zatem proponować przyjęcia tezy, iż istnieje wyłącznie droga rozwojowa od irokeskiego do Crow-Omaha. Wymieniliśmy ją, ponieważ daje się ona odnieść do dużej liczeb-

⁹ Eyde, Postal, 1961, s. 756.

nie grupy plemion Siuksów, z której zresztą wywodzą się pierwowzory opisywanego przez nas typu oraz jego nazwa własna.

Z danych, jakie posiadamy o Siuksach¹⁰, wynika że występują u nich obok siebie systemy typu Crow, Omaha oraz irokeskiego odpowiadające niemal dokładnie odrębnym sposobom przekazu pochodzenia — matryli-nearnemu, patryli-nearnemu i bilateralnemu. Siuksowie, mimo wewnętrznego zróżnicowania, mogą być traktowani jako całość kulturowa. Fakt, iż ich bilateralna część (zwłaszcza plemion Dakota) reprezentuje typ irokeski, każe dopatrywać się genetycznych związków między typami i widzieć w nich wszystkich komplementarny zespół. Musielibyśmy przy tym odrzucić hipotezę Matthews'a, iż protosystem Siuksów pokrywał się z systemem Omaha. Jest to tak samo mało prawdopodobne, jak wynikający z niej wniosek, że system Omaha przekształca się w system Crow, co stanowiłoby zmianę bardziej nawet rewolucyjną niż przekształcenie organizacji patryli-nearnej w matryli-nearną (na co w przypadku Siuksów nie ma dowodów). Wprost przeciwnie, z zestawień Matthews'a wynikałoby, że ów protosystem miał konstrukcję o cechach irokeskich.

To co powiedziano o związku typów Crow-Omaha z bifurkacyjnymi każe przypuszczać, iż te pierwsze stanowią specyficzną odmianę ostatnich i rezultat dostosowania się ich do pewnych szczególnych warunków, których jednak nie potrafiono dotąd przekonująco określić. Niemniej domniemanie, iż typ Crow-Omaha jest udoskonalonym, specjalnym wariantem bifurkacyjnej terminologii pokrewieństwa, sprawiło, że potraktowano go jako ważny teoretycznie przedmiot badań mogący rzucić światło na naturę społecznych uwarunkowań terminologii. Tym bardziej, że występuje on nie marginalnie, lecz reprezentowany jest w znacznej proporcji ok. 15% społeczeństw ludzkich na całym niemal świecie z wyjątkiem Europy i Bliskiego Wschodu (wg próby Murdocka 1957). Dlatego też literatura poświęcona mu jest stosunkowo obszerna i odpowiednio liczne hipotezy zmierzające do wyjaśnienia funkcji lub genezy tego typu.

Cechą charakterystyczną tej literatury jest to, iż operuje ona w olbrzymiej większości wypadków materiałem odnoszącym się do Indian Północnoamerykańskich lub niektórych ludów afrykańskich, przy czym materiał ten dotyczy systemów Crow-Omaha należących — według cech terminologii w pokoleniu wstępnym — do typu bifurkacyjno-łącznego. Te systemy, które korelują z typem bifurkacyjno-bocznym, nie zostały należycie opracowane, co wiąże się z ich późniejszym wprowadzeniem w obieg naukowy (w istocie, proces ten dopiero się zaczyna). Dotyczy to także systemów Omaha występujących w Azji Środkowej. Przed niewiele laty jeszcze Olderogge¹¹ napisał: „nie ulega wątpliwości, że liczne systemy pokrewieństwa ludów Azji Środkowej mają cechy bliskie systemom typu Omaha, na co do tej pory nie zwracano uwagi i co w litera-

¹⁰ Matthews, 1959, s. 254 n.

¹¹ Olderogge, 1958, s. 10.

turze jeszcze nie zostało odnotowane". Olderogge miał rację generalnie rzecz biorąc, chociaż mylił się sądząc, że nikt przed nim nie zwrócił uwagi na indywidualne wypadki występowania systemu Omaha na tym obszarze. Poprzedzili go bowiem Aberle (1953)¹², Vreeland (1954) oraz Murdock (1957). Jednakże również on sam nie zaznajomił się bliżej z tymi systemami i błędnie definiował typ Omaha według rozwiązań właściwych Indianom, umieszczając go w kategorii bifurkacyjno-łącznej i przypisując mu jako prawidłowość przypadkowo występujące kryterium różnicowania terminologii wg płci mówiącego¹³.

Amerocentryczne podejście jest wprawdzie bardziej usprawiedliwione u badaczy amerykańskich, jednak w sposób oczywisty ogranicza ono użyteczność formułowanych przez nich wniosków. Dotyczy to także standardowego osiągnięcia formalnej analizy pokrewieństwa (według metody składnikowej) — pracy Lounsbury'ego, który wychodząc z pewnych założeń aksjomatycznych dedukcyjnie sformułował model rozkładu terminów pokrewieństwa w systemach Crow-Omaha. Odnosi się on wszakże do tej ich części jedynie, która współwystępuje z typem bifurkacyjno-łącznym. Lounsbury w tych samych kategoriach próbuje wyjaśnić odmienny, bifurkacyjno-boczny przykład Indian Fox traktując go jako wyjątek¹⁴. Jediną znaną nam próbą wyjścia poza amerocentryczną konwencję interpretacyjną przez uwzględnienie odmiennego materiału azjatyckiego przedstawił Romney¹⁵ proponując wydzielenie wśród systemów Omaha odrębnego miejsca dla rozwiązań niezgodnych z wariantem indiańskim. Dotyczyły one wszakże innych cech niż pełna bifurkacyjność terminologii.

Oparcie na materiale amerykańskim obciążało także wczesne próby interpretacji systemów Crow-Omaha, które polegały na wywodzeniu ich ze szczególnych, marginalnych form doboru małżeńskiego. Znaczne powodzenie zdobyła hipoteza upatrująca przyczynę wykształcenia tych systemów w jakoby zalecanym wtórnie małżeństwie z córką brata żony (dla Omaha) lub z żoną brata matki (dla Crow). Sformułował ją jeszcze w 1897 r. Kohler, potem podjął Rivers i następnie podtrzymali w 1916 r. Gifford i w 1917 r. B. Seligman (przytaczam za Radcliffe-Brownem¹⁶). Później bronił jej jeszcze Aginsky¹⁷. Przebrzmiały i — wydawałoby się — zdyskredytowany pomysł powracał jeszcze marginesowo przy okazji różnych analiz materiału faktograficznego¹⁸, ostatnio zaś spróbował go

¹² Wprawdzie Aberle pisał o Kałmukach europejskich, jednak oczywiste były ich środkowoazjatyckie pochodzenie i fakt, że po kałmuckiej migracji pozostały w Azji bliskie im grupy ojrackie.

¹³ Olderogge, 1960, s. 27.

¹⁴ Lounsbury, 1964, s. 364-365.

¹⁵ Romney, 1965, s. 140-141.

¹⁶ Radcliffe-Brown, 1952, s. 55-56.

¹⁷ Aginsky, 1935, s. 450-451.

¹⁸ Np. Faron, 1961, s. 11 n.

ożywić na nowo Lucich (1969). Hipoteza taka możliwa jest (w kategoriach logicznych, nie zaś metodologicznych) tylko w odniesieniu do systemów bifurkacyjno-łącznych, w których — jeśli jest to typ Omaha — krewne matki *ego* noszą wspólny z nią termin, czyli mogą być traktowane jako „matka”. Podobne równanie zachodzi przy Crow dla ojca i jego męskich krewnych. W pierwszym wypadku CóBrMa nazywana jest „matką”, rzekomo dlatego, że może stać się żoną ojca. W drugim, nazywa się „ojcem” siostrzeńca swego rzeczywistego ojca antycypując niejako małżeństwo swej matki z tym siostrzeńcem. Rozumowanie tego typu zostało słusznie odrzucone na podstawie założenia, że drugorzędne, teoretycznie możliwe, lecz niekoniecznie (jakkolwiek niekiedy) zdarzające się małżeństwo nie jest w stanie kształtować kategorii pokrewieństwa¹⁹. Radcliffe-Brown dodaje, że logicznie równie uprawnione byłoby odwrotne twierdzenie wywodzące formę małżeństwa od formy terminologicznej.

Do powyższej argumentacji można dorzucić, że — jak wynika z diagramu 1 — liczba osób mogących aspirować do statusu matki (lub ojca, po przetransponowaniu diagramu na system Crow) jest większa niż przewiduje hipoteza tworzona najprawdopodobniej na podstawie fragmentarycznego materiału. Powoduje to konieczność takiego jej przeformułowania, iż zostanie ona pozbawiona znaczenia. Sprowadzi się bowiem do tezy, iż „w ponownym małżeństwie człowiek prawdopodobnie połączy się z osobą należącą do grupy, z której wywodził się jego pierwszy małżonek”, czyli sytuacji często spotykanej u ludów o unilinearnej pokrewieństwie niezależnie od typu stosowanej terminologii. Konkurencyjną hipotezą mogłoby być małżeństwo grupowe, jednakże nie wydaje się prawdopodobne, by przy dzisiejszym stanie wiedzy ktokolwiek jej bronił.

Fakt, iż terminy zbiorowe obejmujące kuzynów przeciwległych włączają w terminologii typu Crow-Omaha nie tylko potencjalnych kandydatów do małżeństwa (głównie dzięki temu, iż przekraczają granice pokoleń), skierował poszukiwania właściwej interpretacji typu na inne drogi.

Tak więc wysunięta została hipoteza²⁰, że osobliwości terminologii Crow-Omaha należy tłumaczyć identyfikacją osobników płci linearnej (tzn. przekazującej linię pochodzeniową) z rodzicem linearnym, osobników zaś płci nielinearnej z nielinearnym rodzeństwem tegoż rodzica. Znaczy to, że w systemach Omaha mężczyzna nazywa DzSiOj tak samo jak jego ojciec (czyli DzSi), zaś kobieta nazywa tę samą relację jak siostra ojca (czyli Dz). W systemach Crow mężczyzna nazywa DzBrMa, tak samo jak brat matki (czyli Dz), kobieta zaś jak matka (czyli DzBr). Interpretacja ta nie tylko ogranicza swoje zainteresowanie do wyłącznie jednego z przeciwległych kuzynów, lecz także prawdziwa jest wobec tej jedynie części społeczeństw Crow-Omaha, które wprowadzają rozróżnienie terminologii

¹⁹ Murdock, 1949, s. 123-124, 177; Lévi-Strauss, 1949, s. 154; Radcliffe-Brown, 1952, s. 59.

²⁰ Moore, 1963, s. 307-308.

według płci osoby mówiącej. Jest to zatem kolejna demonstracja amero-centryzmu (choć również na kontynencie amerykańskim istnieją systemy Crow-Omaha nie stosujące wspomnianego kryterium). Przedstawiona powyżej koncepcja Moore'a nie jest właściwie interpretacją genetyczną typu, a jedynie uogólnieniem marginesowej cechy strukturalnej.

Bardziej uniwersalny charakter mają wyjaśnienia wiążące omawiane systemy z organizacją grup krewniaczych. Jako pierwszy z takim rodzajem interpretacji wystąpił Lowie²¹ twierdząc, że lekceważenie generacji w systemie Crow i Omaha (jeszcze wówczas nie wydzielanych w odrębny typ) tłumaczy się egzogamią unilinearnej grupy krewniaczej. Z kolei Eggan (1937) zasugerował, że terminologia wyodrębnia zespoły lineażowe i wskazuje na istnienie między nimi więzi. zaproponował też dla systemów Crow-Omaha nazwę „lineażowy typ terminologii pokrewieństwa”. Przyjmując ten punkt widzenia White²² spróbował umieścić terminologię Crow-Omaha w rozwoju ewolucyjnym i uznał, że pojawia się ona wraz z wykształceniem się rodów, jeśli towarzyszy im zasada unilinearnej pochodzenia. Murdock²³ podjął myśl White'a w tej samej neoevolucjonistycznej konwencji sugerując, że społeczeństwa typu Omaha są najwcześniejszymi społeczeństwami patrylinearnymi i tym samym mają dłuższą historię działania tej zasady pochodzeniowej niż społeczeństwa patrylinearne z innymi systemami terminologicznymi. Na tej podstawie wyciągnął wniosek, iż społeczeństwa typu Omaha utraciły w procesie dziejowym więcej instytucji związanych z patrylinearnością niż pozostałe, a w tym patrylokalne korporacyjne grupy krewniacze (tzn. lineaż, „klany” w terminologii Murdocka oraz wielkie rodziny). Wniosek ten wprawdzie potwierdził na próbie 28 społeczeństw typu Omaha²⁴, jednak z opublikowanej później większej próby wynika, że tylko występowanie lineażu ujemnie koreluje z typem Omaha. Oprócz lineażu dotyczy to także rodów. W naszym przekonaniu fakt ten można wyjaśnić w inny sposób, niż czyni to Murdock; próbę takiego wyjaśnienia prezentujemy na dalszych stronach.

Konsekwentną interpretację wiążącą jednoznacznie Crow-Omaha z organizacją lineażową przedstawił Radcliffe-Brown²⁵. Występowanie zbiorowych terminów we własnym lineażu *ego* tłumaczy on działaniem zasady jedności grupy rodzeństwa, w lineażach zaś spowinowaconych działaniem zasady jedności lineażu. Ta ostatnia przewiduje, że członkowie korporacyjnej unilinearnej grupy pochodzeniowej czy krewniaczej traktowani są przez obserwatora z zewnątrz całościowo, mimo że z ich własnego punktu widzenia są zróżnicowani. Tak więc członkowie grupy krewnia-

²¹ Lowie, 1915, s. 238.

²² White, 1939, s. 569-570.

²³ Murdock, 1949, s. 240-241.

²⁴ Tamże, s. 241.

²⁵ Radcliffe-Brown, 1952, s. 53-57, 70-88.

czej rodzica nielinearnego albo małżonka znajdują się wobec *ego* w jednakowej roli korporacyjnej i oznaczani są jednakowym terminem, mimo że w funkcjonowaniu systemu na co dzień występować może zróżnicowanie ról, wzajemnych postaw i zobowiązań. (Według koncepcji funkcjonalistycznej te ostatnie grałyby ważniejszą rolę w determinowaniu nazewnictwa). Powyższe założenie, iż ten sam termin oznacza członkostwo w tym samym lineażu, nie zawsze precyzyjnie sprawdza się, jednakże w żadnym innym systemie pokrewieństwa nie sprawdza się tak dobrze, jak w Crow-Omaha. Należy tu wszakże dodać, że zgodność ta występuje jedynie wówczas, gdy zasadę jedności lineażu przyjmujemy teoretycznie bez jej empirycznego weryfikowania, bowiem — jak wspomniano — terminologii Crow-Omaha nie zawsze towarzyszą zorganizowane unilinearne grupy krewniacze, których jedność powyższa zasada głosi. Toteż wobec programowego niemal ahistoryzmu Radcliffe-Browna budzi zdziwienie przekonanie autora, iż „typ terminologii Omaha jest racjonalny i dopasowany do systemów społecznych, w których występuje”²⁶, gdyż często ów racjonalizm i dostosowanie są jedynie dedukowalne dla przeszłości, nie zaś obserwowalne. Niemniej wypada w dużym — może nawet całkowitym — stopniu podzielić tak wyrażoną opinię owego autora, ponieważ przyjmujemy prawdziwość tego rodzaju wnioskowania, które umożliwia historyczną rekonstrukcję grup krewniaczych na podstawie występowania instytucji funkcjonalnie z nimi związanych. W roli jednej z takich instytucji i zarazem przesłanek powyższego sposobu wnioskowania występuje także system terminologiczny pokrewieństwa.

Hipoteza Radcliffe-Browna unika wszelkich genetycznych sugestii, stwierdza jedynie strukturalną, a więc formalną odpowiedniość lineażowej (lub podobnej) organizacji społeczeństwa oraz terminologii typu Crow-Omaha. Niemniej, stwarza ona wygodne narzędzie dla tych wszystkich, którzy poszukują społecznych uwarunkowań terminologii. W tym sensie jest ona ogólniejsza od zbliżonych do niej hipotez wiążących typ Crow-Omaha z korporacyjnymi grupami krewniaczymi, obwarowując to jednak dodatkowymi warunkami, jak np. względne wyprzedzenie chronologiczne innych systemów unilinearnych (White, Murdock), czy też obowiązkowa praktyka małżeństwa z kuzynką przeciwległą (teza ta omówiona będzie na dalszym miejscu). Jednym z atrakcyjniejszych przykładów niemal automatycznego działania zasady jedności lineażu jest sytuacja Mapuców z Chile, którzy jeszcze w początkach XX w. mieli terminologię typu irokeskiego, lecz w tym właśnie czasie miały się u nich pojawić wielkie lineaje patrylinearne i już w połowie XX w. zanotowano tam terminologię typu Omaha²⁷. Gdyby te dane potwierdziły się, byłby to istotnie idealny wprost przykład funkcjonalnego zgrania elementów struktury społecznej bez opóźnień w czasie i bez działania dodatkowych wa-

²⁶ Tamże, s. 85.

²⁷ Faron, 1961, s. 15.

runków, przynajmniej tych, które hipotetycznie wskazywano jako istotne przy tworzeniu się systemów Omaha.

Odnotujmy jeszcze formalną interpretację systemów Crow-Omaha, która — podobnie jak strukturalna — odżegnuje się od spekulacji genetycznych, a także w znacznej części funkcjonalnych. Jej zwolennicy dopuszczają możliwość, iż omawiane systemy terminologiczne sprzyjają lineażowemu przekazowi szeroko pojmowanego statusu społecznego²⁸, lecz twierdzą, że hipoteza Radcliffe-Browna nie tłumaczy wielu zastosowań terminów i jest zbędna, gdyż precyzyjniejsze i wystarczające narzędzie stanowi formalny opis, który automatycznie odtwarza całe nazewnictwo wskutek wykrycia reguł organizujących dany system terminologiczny (z nich najważniejsza jest reguła redukcji, tzn. pomijania pewnych ogniw pośrednich), dzięki którym powstają terminy zbiorowe²⁹. Jak wspominaliśmy na innym miejscu, formalny opis Lounsbury'ego można zastosować jedynie do części systemów Crow-Omaha, a nawet wówczas może on być traktowany tylko jako swoista gramatyka terminologii pokrewieństwa, czyli zaledwie jeden z aspektów systemu znakowego.

Znaczne powodzenie uzyskała ostatnio koncepcja wiążąca systemy Crow-Omaha z instytucją małżeństwa kuzynowskiego. Należy ona jednak do zupełnie innej kategorii interpretacyjnej, niż wspomniana wyżej, oparta na małżeństwie z córką brata żony. O ile tamta operowała pojęciem małżeństwa nietypowego, to omawiana koncepcja wprowadza jako zasadniczą przesłankę zinstytucjonalizowaną praktykę zawierania małżeństw między grupami. Charakterystyczne, że chociaż koncepcja ta bierze początek m.in. w Lévi-Straussowskiej idei zorganizowanej wymiany małżeńskiej³⁰, sam Lévi-Strauss nie wykazał większego zainteresowania systemami Crow-Omaha. Utrzymuje on nawet³¹, że systemy te nie istnieją w postaci, w jakiej je zdefiniowano, i ogranicza je do kilku przykładów występujących w Ameryce. Jest zresztą w tym poglądzie całkowicie odosobniony. Zastrzeżenia Lévi-Straussa do definicji typu Crow-Omaha biorą się stąd, że chciałby on w nim widzieć połączenie zasad ograniczonej i uogólnionej wymiany małżeńskiej (tzn. odbywającej się pomiędzy dwoma tylko grupami partnerskimi albo w cyklu jednokierunkowym obejmującym więcej takich grup³²). Tymczasem najprawdopodobniej nie wszystkie społeczeństwa Crow-Omaha potwierdzały założenie, stąd separatystyczne podejście do kwestii klasyfikacji. Jednakże wydaje się, że Lévi-Straussowi zabrakło cierpliwości do przeprowadzenia analizy nie-

²⁸ Lounsbury, 1964, s. 383.

²⁹ Tamże, s. 354.

³⁰ Przez wymianę małżeńską należy rozumieć stały związek dwu grup w procesie doboru partnerów do małżeństwa, niezależnie od tego, czy jest on obustronny, czy też jednostronny, to znaczy bez względu na kierunek przepływu kobiet.

³¹ Lévi-Strauss, 1970, s. 126-127.

³² Por. Lévi-Strauss, 1966, s. 18-20; 1970, s. 127.

amerykańskich systemów Crow-Omaha, która przypuszczalnie jednak potwierdziłaby jego hipotezę. W każdym bądź razie Fox³³ stwierdza ogólnie, iż omawiane systemy charakteryzują się rozwiązaniami pośrednimi pomiędzy elementarną i złożoną wymianą małżeńską (co odpowiada Lévi-Straussowskiemu rozróżnieniu między wymianą zamkniętą i otwartą, czyli po uwzględnieniu egzogamii całkowicie swobodną).

Założenia Lévi-Straussa potwierdza w znacznej części hipoteza dotycząca powstania systemów Crow-Omaha wyłaniająca się z publikacji Lane'ów oraz Eyde i Postala. Lane'owie³⁴ wychodząc z założenia, że zasady zawierania małżeństw wpływają na odpowiednie formowanie się krewnych w grupy krewniacze, sugerują, iż matrylateralne małżeństwo kuzynów przeciwległych (tzn. z CóBrMa) tworzy uszeregowanie krewnych niezbędne dla rozwoju systemów Crow w społeczeństwach matrylinearnych i Omaha w patrylinearnych. Operując przykładem typu Omaha można to wyjaśnić następująco. Obowiązuje małżeństwo mężczyzny z córką brata matki. W tej sytuacji przodkowie *ego*, on sam i jego potomkowie będą mieli za żony kobiety linearnie spokrewnione, pozostające we wzajemnym stosunku stryjenka-bratanica. Tym samym mężczyźni jednej linii pochodzeniowej biorą żony należące do innej — stale tej samej — linii. Ponieważ ta ostatnia niezmiennie towarzyszy jako partner w wymianie, jej członkowie kwalifikują się do określania wspólnym terminem przez członków linii biorącej kobiety (por. diagram 1a). Małżeństwo z córką brata matki zakłada, że grupa biorąca kobiety nie może rewanżować się tym samym, lecz oddaje swoje kobiety innej, znowu ustalonej grupie pochodzeniowej. W ten sposób pewna liczba grup objęta jest cykliczną wymianą małżeńską (nazywaną też uogólnioną albo asymetryczną). Członkowie tej trzeciej grupy są w istocie potomkami kobiet urodzonych w grupie *ego*, a zatem dzięki tej charakterystyce kwalifikują się także do określania wspólnym terminem z punktu widzenia *ego* i linii, do której *ego* należy (por. diagram 1b). Zauważmy, że w tym rozumowaniu przyjmuje się za punkt wyjścia zasadę jedności lineażu sformułowaną przez Radcliffe-Browna.

Zatem dzięki jednostronnemu małżeństwu kuzynowskiemu powstaje kompozycja krewnych umożliwiająca wprowadzenie terminologii Crow-Omaha. Kompozycja ta jest jednak tylko warunkiem koniecznym, nie zaś wystarczającym dla tej terminologii. Nie dziwi więc fakt, że istnieją społeczeństwa z matrylateralnym małżeństwem kuzynowskim, lecz terminologią inną niż Crow lub Omaha. Niemniej wytłumaczenia wymaga nie wyjaśniony przez autorów koncepcji fakt, że na 74 społeczeństwa reprezentujące systemy Crow i Omaha tylko 19 dopuszcza małżeństwo z CóBrMa (wg próby Murdocka 1957). Można wprawdzie założyć niezależne

³³ F o x, 1971, s. 226-227.

³⁴ L a n e i L a n e, 1959, s. 257-258.

funkcjonowanie terminologii pokrewieństwa oraz instytucji małżeństwa i przyjąć, że praktyki matrymonialne zmieniają się szybciej nie powodując konieczności równoległej zmiany kompozycji terminów. Tym bardziej że ta ostatnia może w dalszym ciągu pozostawać w zgodzie z układem grup krewniaczych lub nieformalnych zespołów krewnych, jeśli nie przestaje obowiązywać praktyka unilinearne wywodzenia pokrewieństwa. Działałaby zatem nadal zasada jedności lineażu towarzysząca całemu procesowi od momentu ustabilizowania się małżeństwa kuzynowskiego i kontynuowana po jego zaniknięciu. Pozostaje jednak do wyjaśnienia fakt trudny do pogodzenia z instytucją małżeństwa kuzynowskiego, a mianowicie to, iż zwykle w systemach Omaha krewni matki objęci są egzogamią sięgającą przynajmniej kuzynów drugiego stopnia (76% w próbie Murdocka 1957). Już wcześniej Murdock³⁵ zauważył, że w społeczeństwach patrylinearnych występuje korelacja między terminologią Omaha oraz maksymalnym zasięgiem zakazu kazirodztwa. Jest to bardzo istotna przeszkoda utrudniająca przyjęcie hipotezy Lane'ów. Można wprawdzie założyć, iż zakaz egzogamiczny pojawił się z czasem; można też odrzucić to przypuszczenie, a tym samym całą hipotezę, i pozostać przy wyjaśnieniu proponowanym przez zasadę jedności lineażowej, wówczas jednak nie będzie to wyjaśnienie genetyczne.

Eyde i Postal³⁶ zasugerowali koncepcję stopniowo wykształcającego się zakazu egzogamicznego opartą na założeniu Murdocka³⁷, iż zakaz kazirodztwa rozszerza się w kierunku wyznaczonym przez terminologię pokrewieństwa, to znaczy poczynając od najbliższego krewnego kolejno na coraz dalsze stopnie w ramach wyznaczonych przez wspólny termin klasyfikacyjny. Autorzy twierdzą, że skoro w wyniku matrylateralnego małżeństwa z przeciwległą kuzynką mężczyzna w systemie Crow żeni się z kobietą określaną terminem „córka”, w systemie zaś Omaha z kobietą określaną jako „matka”, to od momentu utrwalenia się tych systemów terminologicznych wkracza zakaz kazirodztwa początkowo obowiązujący tylko wobec członków rodziny, następnie wobec kolejnych linii bocznych w grupie matki, aż do całkowitego wyeliminowania możliwości ożenku z dalekimi krewnymi matki. Autorzy formułują atrakcyjnie brzmiący wniosek, iż matrylateralne małżeństwo z przeciwległą kuzynką tworzy sytuację prowadzącą do samoeliminacji. Ma on wyjaśnić, dlaczego instytucja ta ujemnie koreluje z występowaniem typu Crow-Omaha. Powyższe rozumowanie ma jeden słaby punkt, który naszym zdaniem całkowicie podważa jego wartość wyjaśniającą w odniesieniu do typu w ogóle. Ciąży bowiem na nim wspomniany już amerocentryzm. Byłoby ono logicznie spójne, gdyby wszystkie systemy Crow-Omaha miały terminologię klasyfikacyjną przewidującą dla CóBrMa termin „córka” (Crow) lub „matka”

³⁵ Murdock, 1949, s. 306-309.

³⁶ Eyde i Postal, 1961, s. 756-757, 766.

³⁷ Murdock, 1949, s. 287.

(Omaha). Tymczasem dotyczy to, jak wiemy, jedynie połowy ogólnej ilości tych systemów. Wobec drugiej połowy, należącej do typu bifurkacyjno-bocznego, nie da się zastosować zasady ekstensywnego zakazu kazirodztwa rozumianego jak wyżej.

Nie oznacza to jednak, że konieczne jest odrzucenie dość przekonującej tezy o małżeństwie kuzynowskim towarzyszącym początkom funkcjonowania terminologii typu Crow-Omaha, następnie zaś ulegającym eliminacji drogą rozszerzenia zakazu kazirodztwa, aż do objęcia egzogamią grupy krewniaczej matki. Zakaz kazirodztwa nie musi być bowiem traktowany jako strukturalna zasada systemu Crow czy Omaha, wynikająca z jego cech wewnętrznych i mechanicznie prowadząca do usunięcia kolejnych kuzynek z zakresu potencjalnych kandydatek do matrymonium. Wydaje się, że mogą istnieć przypadki (a być może reguła) dotyczące wielu społeczeństw z systemem terminologicznym Omaha, kiedy zakaz kazirodztwa był jedynie czynnikiem ideologicznym uzasadniającym wyłączenie krewnych matki z doboru małżeńskiego. Czynnikiem strukturalnym natomiast mogłaby być potrzeba poszerzenia zakresu kontaktów i współdziałania własnej grupy krewniaczej z liczniejszym zespołem równorzędnych grup. Potrzeba taka mogła pojawiać się w miarę przekształcania się społeczeństwa o organizacji opartej na krewniaczej w bardziej złożoną formę, zwłaszcza zaś gdy z makrostruktury społecznej zaczęły znikać duże grupy krewniacze typu rodu, zastępowane mniejszymi grupami lineażowymi. W przypadku istnienia tylko segmentarnej organizacji lineażowej potrzebę taką mogła uzasadniać stopniowa izolacja poszczególnych lineaży w zakresie działań gospodarczych lub politycznych. Atomizacja organizacji społeczeństwa sprawiała, że stały związek matrymonialny łączący daną grupę z dwoma innymi nie zapewniał wystarczająco szerokiego kontaktu ze światem zewnętrznym. Należało takie związki zwielokrotnić, czemu służyło objęcie regułą egzogamii lineaży matki oraz babki po mieczu. Przy kilkupokoleniowej głębokości tych lineaży egzogamia taka stawała się środkiem zapewnienia społecznej egzystencji dla lineażu własnego. Małżeństwo mężczyzn jednego lineażu stawało się łącznikiem z co najmniej trzema innymi lineażami — grupami pochodzeniowymi żon ojca, *ego* oraz syna. Liczba ta mogła wzrosnąć (choć nieproporcjonalnie) biorąc pod uwagę kontrakty małżeńskie innych mężczyzn lineażu *ego*. Podobnie małżeństwo kobiet danego lineażu oznaczało nawiązanie więzi z odpowiednio większą liczbą innych grup.

Wyłączanie krewnych matki z grona kandydatek do małżeństwa mogło odbywać się stopniowo drogą obejmowania ich pojęciem kazirodztwa. To ostatnie funkcjonowało jako zasada ideologiczna sankcjonująca potrzebę szerszych kontaktów. Odzworowywała ona stosunki we własnej grupie krewniaczej *ego*, w systemach zaś typu bifurkacyjno-łącznego dodatkowo wykorzystywała zbieżności nomenklatury pokrewieństwa, jak to sugerują Eyde i Postal. Z chwilą objęcia zakazem małżeństwa całego lineażu matki

pojęcie kazirodztwa stawalo się równoważne pojęciu egzogamii. Zasięg jego działania był bowiem wyznaczony granicami lineażu, czyli socjo-centriczny, w przeciwieństwie do zmiennego, egocentrycznego zasięgu kazirodztwa każdorazowo orientowanego na osobę *ego*. Wprawdzie grupa babki lub matki *ego* jest takąż ze względu na *ego* właśnie, ale również ze względu na własną tradycję genealogiczną. Grupa babki objęta była zakazem małżeństwa także dla ojca *ego*, ponieważ była to grupa jego matki. Grupa matki *ego* pozostawała — przynajmniej teoretycznie — w takim samym stosunku wobec generacji dziadka (podobnie jak grupa żony *ego* wobec ojca i przypuszczalnie jego braci). Zasięg zakazów małżeńskich był więc w zasadzie ustabilizowany lub bliski stabilizacji w perspektywie dwu sąsiednich pokoleń, która była perspektywą historyczną z punktu widzenia żyjących członków wielkiej rodziny. Możemy zatem mówić o wykształceniu się egzogamicznego zespołu matrylateralnego na dodatek do właściwego zespołu egzogamicznego, jakim była grupa krewniacza *ego*. Powyższe rozumowanie dotyczy oczywiście patrylinearnych społeczeństw z systemem Omaha, może być jednak rozciągnięte na matrylateralne społeczeństwa typu Crow, w których według tej samej zasady kształtowało się pojęcie uzupełniającej egzogamicznej grupy patrylateralnej.

Istnienie podwójnej organizacji egzogamicznej, w której każdy człowiek jest członkiem dwu odrębnych linearnie egzogamicznych grup, musimy uznać za przejaw zachwiania *equilibrium* społecznego. Taka sytuacja musiała ciążyć ku rozwiązaniu przywracającemu utraconą równowagę. Najprostszym rozwiązaniem byłoby połączenie obu egzogamicznych zespołów dające początek bilateralizacji pokrewieństwa. Rozwiązanie takie przywraca zasadę, że człowiek musi być członkiem grupy egzogamicznej (w społeczeństwie patrylinearnym nie mógłby być członkiem grupy matki czy babki) i tym samym musi to być jedna dla danego człowieka grupa. Jednocześnie oznacza ono koniec działania zasady, która legła u podstaw formowania się systemów pokrewieństwa typu Crow-Omaha, mianowicie uznania odrębności drugiej grupy krewniaczej uczestniczącej partnersko w wymianie małżeńskiej z grupą *ego* (zasada jedności lineażowej według Radcliffe-Browna). Terminologia typu Crow-Omaha pozostaje w dalszym ciągu, nie po to jednak, by różnicować na dających i biorących żony, lecz by jednoczyć w zespół krewnych objętych zakazem zawierania małżeństwa. Systemy Crow-Omaha powołane do wyrażenia jedności lineażu w kategoriach pokrewieństwa, w procesie swego rozwoju towarzyszą niweczeniu tej jedności. Warunkiem takiego obrotu rzeczy jest wszakże równoległa zmiana charakteru owych lineażu (czy też rodów), mianowicie ich dezintegracja, która jednak nie jest w żadnym stopniu generowana przez system terminologiczny.

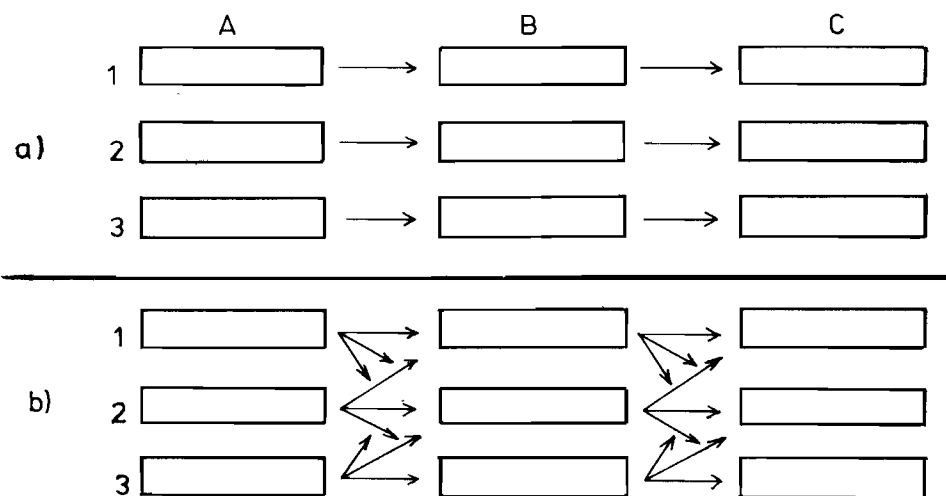
Niemniej, mielibyśmy tu do czynienia z pewną autonomią tego ostatniego, który zachowuje właściwe sobie cechy mimo zmian zachodzących

w systemie pokrewieństwa. Stopniowe rozdrobnienie grup krewniaczych wprowadza korekty w systemie matrymonialnym obejmującym zasady wymiany małżeńskiej i zasięg zakazów egzogamicznych. Terminologia pokrewieństwa utrzymuje się jednak jako reguła organizująca stosunki w ramach zmienionego systemu pokrewieństwa i matrymonialnego. Wspomaga też tworzenie się egzogamicznego zespołu matrylateralnego, dzięki któremu powstają warunki dla bilateralizacji pokrewieństwa i pełnego rozpadu grup krewniaczych, jeśli takie jeszcze się zachowały. Dopiero rozwnięta bilateralność może spowodować upadek systemu terminologicznego Omaha w wyniku sprzecznego kierunkowo działania obu tych instytucji.

Przedstawiona hipoteza tłumaczyłaby stosunkowo wysoki udział społeczeństw nie mających lineażu lub rodów w grupie Crow-Omaha, mimo że ten właśnie typ grupy krewniaczej wydaje się najlepiej korelować z zasadami systemowymi Crow-Omaha, jeśli przyjmiemy przekonującą koncepcję Radcliffe-Browna. Spośród 73 unilinearne społeczeństw z terminologią Crow-Omaha (wg próby Murdocka 1957) ponad 34% nie wykazuje występowania lineażu czy rodów, podczas gdy na 175 unilinearne społeczeństw z terminologią pozostałych typów jedynie 12% charakteryzuje się ich brakiem. Różnica jest wystarczająco duża, by uprawdopodobnić przypuszczenie, że systemy Crow-Omaha dobrze dostosowują się do dezintegracji grup krewniaczych oraz do niekrewniaczej organizacji społeczeństwa, w końcowym zaś etapie tej dezintegracji, działając wspólnie z zakazami małżeńskimi, wprost tworzą sytuację niesprzyjającą utrzymywaniu się odrębnych grup krewniaczych.

Owa sytuacja uwidoczniła się wyraźnie na etapie tego, co nazwaliśmy podwójną egzogamią, któremu towarzyszy forma małżeństwa przejściowa pomiędzy wymianą cykliczną a otwartą. Jest to w istocie ta forma, którą Lévi-Strauss przypisał systemom Crow-Omaha, lecz dostrzegł ją jedynie w części tych systemów. Przedstawia ją w uproszczeniu poniższy diagram. Część „a” diagramu zawiera schemat cyklicznej wymiany małżeńskiej przy jednostronnym małżeństwie kuzynów przeciwległych, czyli sytuację wyjściową dla typu Crow-Omaha według hipotezy Lane’ów. Część „b” diagramu przedstawia wymianę w rozwiniętych systemach Crow-Omaha, czyli po wyłączeniu grup matrylateralnych z doboru małżeńskiego. Strzałki wskazują kierunek przepływu kobiet, kolumny pionowe — największe grupy krewniacze wyznaczające zasięg egzogamii grupowej (tzn. rody lub maksymalne lineáže), prostokąty reprezentują segmenty tych grup występujące jako zespoły partnerskie w wymianie (ilość segmentów ograniczono do trzech tylko dlatego, że stanowi ona minimum modelowe).

W opisie sytuacji przedstawionej przez diagram wygodnie jest posłużyć się lévi-straussovskim pojęciem endogamii prawdziwej rozumianej jako zakaz zawierania małżeństwa poza pewną wspólnotą ludzką bez

względu na to, jakie zakazy mogą istnieć wewnątrz niej. Diagram przedstawia właśnie taką wspólnotę endogamiczną z punktu widzenia grupy B. Składa się ona z trzech równorzędnych strukturalnie grup powiązanych nierównorzędna, gdyż jednokierunkową wymianą, chociaż ta nierównorzędność nie wpływa w zasadzie na jakość wzajemnych powiązań. Wspólnota składa się z dwu oddzielnych sojuszy A-B i B-C. Grupy A i C tworzą zespół endogamiczny (z punktu widzenia członka grupy B), zaś B egzogamiczny tego endogamiczno-egzogamicznego układu. Całość stanowi wspólnotę, mimo iż np. segment a1A nie praktykuje wymiany z segmentem a2B, lecz grupy A czy B są tak silnie zintegrowane, że występuje tu sytuacja *pars pro toto* (czyli praktycznie możemy mówić, iż A praktykuje wymianę z B).

Odmienność części „b” diagramu polega na osłabieniu zasady *pars pro toto*, chociaż nadal utrzymuje się (przynajmniej przez pewien czas) tradycja wspólnoty trzech dezintegrujących się grup i wola jej utrzymania. Wyrazem tej woli staje się pomnożenie partnerów wymiany małżeńskiej, dążenie do objęcia tą wymianą sukcesywnie jak największej liczby segmentów grupy tytularnie sojuszniczej, aby można było od niej oczekiwać istotnie sojuszniczej postawy. Wymiana małżeńska jest nadal jednokierunkowa, chociaż przebiega pulsująco. Nadal trzy grupy tworzą wspólnotę endogamiczno-egzogamiczną (czyli zespół endogamii „prawdziwej”), z tym jedynie zastrzeżeniem, że grupy A i C nie są już w całości zespołem endogamicznym. Wyodrębniają się w nich segmenty niedostępne w doborze małżeńskim na przeciąg dwu przynajmniej pokoleń (pochodzą z nich matki i babki mężczyzn poszukujących partnerek). Pulsujący charakter wymiany nie oznacza, że biorą w niej udział klasy małżeńskie, gdyż dobór jest dowolny w ramach pewnej liczby możliwości.

Różnica formy wymiany małżeńskiej etapów „a” i „b” wydaje się

mało istotna, skoro zachowano nieprzerwany cykl wymiany obejmujący zamknięty krąg, którego wycinek przedstawia diagram. Różnica ta wyjdzie na jaw dopiero, gdy naruszone zostaną pionowe linie kolumn symbolizujące zintegrowane grupy krewniacze, a tym samym granice endogamicznej wspólnoty. Brak przypisanych na stałe partnerów wymiany spowoduje automatycznie przerwanie cyklu i otwarty (uogólniony) dobór małżeński, pozbawiony regulujących ram endogamii. Przerwanie cyklu wystąpić może również na etapie „b” przez odwrócenie ustalonego kierunku przepływu kobiet. Wprowadzie diagram 2b sytuacji takiej nie demonstruje, lecz staje się ona w pełni możliwa wskutek odejścia od stałego partnerstwa, dzięki czemu ztraca się odczucie przymusu brania kobiet z zupełnie innej strony niż się je daje. Wskutek tego np: mężczyzna z grupy b1B, mimo że wziął żonę z grupy b1A, może oddać swoją siostrę lub córkę mężczyźnie należącemu do grupy b2A lub bNA miast do którejś z grup C. Sytuacja taka jest oczywiście bardziej prawdopodobna wówczas, gdy symbole A, B i C odnoszą się nie do utrzymujących swą jedność grup krewniaczych, lecz do zespołów mniejszych grup pozostałych po ich rozpadzie. Fakt, iż w naszym przykładzie operowaliśmy wyrażeniem „mężczyzna z grupy N bierze żonę...” miast „grupa N bierze żony...” jest znamieny dla warunków dezintegracji grup krewniaczych, czyli sytuacji w diagramie 2b. Natomiast sytuacja wcześniejsza, reprezentowana w 2a, sprowadza się do tego, że grupa B bierze żony z grupy A i oddaje swoje kobiety grupie C. W tym sensie wymiana małżeńska w społeczeństwach typu Omaha stanowi formę pośrednią między formą ograniczoną i uogólnioną, jak to formułował Lévi-Strauss, z tym że wymiana ograniczona (w obie strony między dwoma grupami) pojawia się w szczątkowej postaci i to bynajmniej nie jako forma wyjściowa, lecz jako rezultat zakłócenia wymiany uogólnionej. Winniśmy więc wprowadzić uściślenie, że system terminologiczny typu Omaha odpowiada w zasadzie wymianie uogólnionej i prowadzi w miarę rozwoju do jej częściowego ograniczenia i ostatecznego przekształcenia w wymianę otwartą.

Przedstawioną wyżej interpretację można sprowadzić do następujących punktów:

1. Kompozycja zbioru krewnych sprzyjająca powstaniu systemów pokrewieństwa typu Crow-Omaha wytwarza się w warunkach funkcjonowania cyklicznej wymiany małżeńskiej opartej na matrylateralnym małżeństwie z kuzynką przeciwległą (czyli CóBrMa) lub jej odpowiednikami dalszych linii bocznych.

2. W takim cyklu wymiennym uczestniczą unilinearne grupy krewniacze typu rodu lub lineażu występujące w zestawach parzystych złożonych z grupy otrzymującej żonę oraz grupy dającej ją. Terminologia typu Crow-Omaha operuje dwoma kategoriami semantycznymi odnoszącymi się całościowo do członków każdej z tych grup z osobna. Tego

rodzaju kategoryzacja daje wyraz zarówno odrębności obu grup, jak też ich ustabilizowanemu bliskiemu kontaktowi. Jednocześnie obie te kategorie wyznaczają zakres endogamii ekstensywnie obejmującej całe maksymalne grupy, których segmenty uczestniczą w wymianie partnerskiej.

3. Małżeństwo kuzynowskie zakłada, że wymianą związane są segmenty większej grupy krewniczej (rodu lub zespołu lineaży). Dysproporcja między częścią aktywną w wymianie i całością obcej grupy nie ogranicza szerokiej sieci kontaktów zapewniającej przepływ informacji, współpracę i bezpieczeństwo obu szeroko rozumianych grup, dopóki integrują one swoje segmenty wystarczająco silnie. Każde naruszenie tej integracji powstające z zewnętrznych przyczyn politycznych lub w wyniku zapoczątkowania rozpadu dużych grup krewniczych zawęży sieć kontaktów partnerskich segmentów w wymianie małżeńskiej i zagraża ich grupowemu interesowi. Dezintegracja grup krewniczych nie jest zjawiskiem wyjątkowym, lecz naturalnym rezultatem procesu przechodzenia społeczeństw prostych do organizacji złożonej.

4. Interes najmniejszych grup krewniczych występujących jako strony w partnerskiej wymianie małżeńskiej wymaga adaptacji do warunków stworzonych przez sytuację dezintegracyjną. Polegać ona będzie przede wszystkim na rozszerzeniu zakresu kontaktów z innymi segmentami szerokiej grupy partnera, co będzie realizować się m. in. przez objęcie ich wymianą małżeńską, a tym samym przez odejście od dwustronnej wymiany partnerskiej w ramach regularnego cyklu. Taki proces przystosowawczy rozpoczyna się na długo przed stadium zaawansowanego rozkładu organizacji krewniczej. W istocie może on pojawić się przy utrzymującym się *equilibrium*, jeśli społeczeństwo składa się z sieci segmentarnych lineaży, a zwłaszcza z sieci lineaży hierarchicznych, czyli przy nierównoprawności elementów składowych struktury społecznej lub przy braku równorzędności ekonomicznej.

5. Nowa forma wymiany małżeńskiej funkcjonuje w warunkach istniejącej organizacji krewniczej i polega na otwarciu dostępu dla celów matrymonialnych do wszystkich segmentów danego rodu lub maksymalnego lineażu członkom każdego segmentu partnerskiej grupy. W ten sposób likwidacji ulega stałe partnerstwo przypisanych sobie segmentów połączonych parami. (Jeśli punktem wyjściowym są niepodzielne grupy krewnicze, np. rody bez wewnętrznych podziałów lineażowych, partnerstwo w wymianie odnosi się początkowo do tych grup w całości. Nasza hipoteza dotyczy tych grup, jeśli w procesie dezintegracji ulegną one rozdrobnieniu). Regularny cykl wymienny przekształca się w cykl nieregularny, pulsujący, zachowuje jednak w zasadzie ten sam kierunek, chociaż z czasem może od niego odejść.

6. Wykształcenie nowej formy małżeństwa odbywa się przez rozszerzenie zakazu kazirodztwa na dotychczasowych kandydatów do małżeństwa, a praktycznie na wszystkich krewnych matki oraz matki ojca.

Obie specyficzne dla Crow-Omaha kategorie pokrewieństwa („grupa matki” oraz „grupa mężów sióstr ojca oraz ego”) przestają oznaczać zespoły otwierające zakres endogamii i przesunięte zostają do egzogamicznej części ogólnego układu egzogamiczno-endogamicznego.

7. Powyższe przesunięcie jest długotrwałym procesem odbywającym się na *continuum* od prostego zakazu kazirodztwa do pełnego zintegrowania krewnych matki z własną patrylinearną grupą egzogamiczną *ego* (u Crow natomiast z własną grupą matrylinearną integrują się krewni ojca). Zanim osiągnięta zostanie owa pełna integracja trwa stan podwójnej organizacji egzogamicznej, ponieważ kontynuowana jest zasada, dzięki której mogły powstać systemy Crow i Omaha, mianowicie unia dwu unilinearnych grup, unilinearność zaś jest trudna do pogodzenia z bilateralizacją zespołu egzogamicznego.

8. Podwójna organizacja egzogamiczna kładzie akcent na stosunki pokrewieństwa zachodzące w dwu wstępnych pokoleniach (ze względu na potrzebę ustalenia grup matki i babki), tym samym skracając pamięć genealogiczną również we własnej grupie pochodzeniowej do podobnych wymiarów. (Można uciec się do obrazowego porównania, iż podobnie jak zła moneta wypiera dobrą, tak krótsza pamięć genealogiczna po stronie nielinearnej — jeśli służy ustalaniu zakresu egzogamii — skraca tradycję genealogiczną we własnej linii pochodzeniowej). Sprzyja to traceniu spistości wewnętrznej takich grup na rzecz wyodrębnienia z nich zespołów wielkorodzinnnych jako podstawowych funkcjonujących korporacyjnych grup krewniaczych. W tej sytuacji nie istnieją już żadne przeszkody strukturalne, by podwójna organizacja egzogamiczna znamionująca brak *equilibrium* społecznego, a zatem przejściowa, przekształciła się w zunifikowany zespół egzogamiczny oparty na bilateralnym zespole krewnych istniejącym niezależnie od tradycji grup krewniaczych (lecz tylko tradycji, a nie faktu w strukturze społecznej).

9. Ponieważ podobny proces zachodzi w całym społeczeństwie mniej więcej równomiernie, prowadzi on do obumarcia wymiany małżeńskiej ze względu na brak zorganizowanych grup krewniaczych lub ich słabość. Wymiana przestaje być konkretnie adresowana (nawet w najogólniejszym, mało precyzyjnym sensie), nie istnieją wskazania doboru ani grupa endogamiczna, a jedynie negatywny zakaz małżeństwa w ramach bilateralnego zespołu krewnych określonego terminologią pokrewieństwa odnoszącą się do linii ojcowskiej i macierzystej. Sama terminologia, nie reprezentując już więcej odrębnych grup krewniaczych, ztraca w konsekwencji cechy właściwe systemom Crow-Omaha.

Interpretacja cyklu rozwojowego systemów Crow-Omaha nie operuje pojęciem stadiów ewolucyjnych, daje jednak dynamiczną propozycję ich przekształceń wynikających z ich cech strukturalnych. Potwierdzenie jej lub konkretna egzemplifikacja wydają się niemożliwe, ponieważ nie dysponujemy dla żadnego społeczeństwa typu Crow lub Omaha danymi

historycznymi odpowiedniej głębokości czasowej. Pewne przybliżenia wydają się jednak prawdopodobne, ponieważ rozwiązania strukturalne i formy społeczne spotykane w tej grupie społeczeństw zgodne są z tezami naszej interpretacji.

BIBLIOGRAFIA

- Aberle F. D. — 1953 *The kinship system of the Kalmuk Mongols*, Albuquerque.
- Aginsky B. W. — 1935 *Mechanics of kinship*, „American Anthropologist”, vol. 37 nr 3.
- Eggen F. — 1937 *The Cheyenne and Arapaho kinship system*, [w:] *Social anthropology of North American tribes*, Chicago.
- Eyde D. B., Postal P. M. — 1961 *Avunculocality and incest: the development of unilateral cross-cousin marriage and Crow-Omaha kinship systems*, „American Anthropologist”, vol. 63 nr 4.
- Faron L. C. — 1961 *The Dakota-Omaha continuum in Mapuche society*, „Journal of the Royal Anthropological Institute” vol. 91.
- Fox R. — 1971 *Kinship and marriage*, Londyn.
- Kriukow M. W. — 1972 *Sistiem rodstwa kitajcew*, Moskwa.
- Lane R., Lane B. — 1959 *On the development of Dakota-Iroquois and Crow-Omaha kinship terminologies*, „Southwestern Journal of Anthropology”, vol. 15 nr 3.
- Lévi-Strauss C. — 1949 *Les structures élémentaires de la parenté*, Paryż.
- 1966 *The future of kinship studies*, [w:] *Proceedings of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland for 1965*, Londyn.
- 1970 *Antropologia strukturalna*, Warszawa.
- Lounsbury F. — 1964 *A formal account of the Crow and Omaha type kinship terminologies*, [w:] *Explorations in cultural anthropology*, red. W. H. Goodenough, New York.
- Lowie R. — 1915 *Exogamy and classificatory systems of relationship*, „American Anthropologist”, vol. 17 nr 2.
- Lowie R. — 1917 *Culture and ethnology*, New York.
- Lucich P. — 1968 *The development of Omaha kinship terminologies in three Australian aboriginal tribes of the Kimberley Division, Western Australia*, Canberra.
- Matthews G. H. — 1959 *Proto-Siouan kinship terminology*, „American Anthropologist”, vol. 61 nr 2.
- Moore S. F. — 1963 *Oblique and asymmetrical cross-cousin marriage and Crow-Omaha terminology*, „American Anthropologist”, vol. 65 nr 2.
- Murdock G. P. — 1949 *Social structure*, New York.
- Olderogge D. A. — 1958 *Niekotoryje woprosy izuczenija sistiem rodstwa*, „Sowietskaja etnografija”, nr 1.
- 1960 *Osnownyje czerty razwitija sistiem rodstwa*, „Sowietskaja etnografija” nr 6.
- Radcliffe-Brown A. R. — 1952 *The study of kinship systems*, [w:] *Structure and function in primitive society*, Glencoe.
- Romney A. K. — 1965 *Kalmuk Mongol and the classification of lineal kinship terminologies*, „American Anthropologist”, Special Publication nr 5 cz. 2.
- Spier L. — 1925, *The distribution of kinship systems in North America*, Waszyngton.
- Vreeland H. H. — 1954 *Mongol community and kinship structure*, New Haven.
- White L. A. — 1939 *A problem in kinship terminology*, „American Anthropologist”, vol. 41 nr 4.

Sławoj Szynkiewicz

ON THE INTERPRETATION OF THE CROW AND OMAHA SYSTEMS
OF KINSHIP TERMINOLOGY

Crow and Omaha systems are closely related to the bifurcate types of terminology (Lowie's taxonomy) since all of them seem to be or have been oriented after lineal descent rules. It may be suggested that the former outgrow from the latter, although conditions for their emerging have not been precisely defined. Yet it has been pointed that the Crow and Omaha are a sophisticated variety of the bifurcate. While speaking in the context of Murdock's taxonomy, the above is true when descriptive and Iroquois types of terminology are taken into account.

Some anthropologists dealing with the Crow and Omaha systems overlook this relation and concentrate on its fragment, that is proximity of the Crow/Omaha and the bifurcate-merging type. This is especially true with American writers since a majority of Indian systems prove such correlation. They seem to neglect equally numerous cases of correspondence with the bifurcate-collateral, demonstrated among others by Omaha systems in Asia. Lévi-Strauss rejected even their definition as the Crow/Omaha type.

Amero-centric approach to the Crow and Omaha type produced a heavy imprint on analysing and interpretation of the type. The early explanations (to be met also recently, eg. Lucich 1968) suggesting secondary marriage with *McBrWi* or *WiBrDa* as condition for development of the Crow and Omaha systems respectively, have been possible only when coincidence of those systems with the bifurcate-collateral type was neglected. Similarly, Lounsbury's (1964) formal analysis of the Crow and Omaha terminologies, although illuminating, is true for a section of these terminologies only, and does not work in case of correlation with the bifurcate-collateral type. Again, Moore's (1963) explanation of Crow and Omaha peculiarities is based on criterion of speaker's sex which does not apply to many non-American cases.

The present author adheres to the lineage interpretation of the Crow and Omaha terminology as presented by Radcliffe-Brown. At the same time he seeks for a genetic explanation. While accepting the thesis on marriage with *MaBrDa* as creating favourable conditions for evolution of Crow and Omaha terminology (the Lanes 1959), the author attempts to explain why this form of marriage is accepted by a minority of Crow and Omaha societies. The hypothesis of extended incest (Eyda and Postal 1961) is considered unsatisfactory since it is based on Amero-centric argument overlooking bifurcate-collateral terminology.

Still, the extension of incest may be regarded as a useful tool to comment on extension of marriage bar from the mother to her kinswomen. However, origin of the extension is not in the identity of terms for these kin types, but in their group identity and is of an ideological rather than a structural character. The motive for making mother's group unmariageable can be found in the structure of a society and the need for its integration. Closed society composed of large kinship groups preserves integration while applying a regular exchange of women between whole groups. Increasing complexity, loose clan ties, and segmentation of kinship groups call for diversity in marriage alliances. The diversity is introduced by means of a ban on marrying members of mother's group, although initially marriages can be contracted in closely related lineages, once segments of same mother's clan. (Here a concept of alternate exchange is being offered). Thus alliances of a lineage multiply its external ties compensating for diversification of society's group structure.

The group-oriented Crow and Omaha systems allow for adjustments to

composition of groups, irrespectively of a level of remaining descent groups. They are well adapted to social change and in a way produce incentives for such a change. This explains why the initial range of system's operation — clan structure and cross-cousin marriage — is their rare correlate. At the same time, on a particular stage of change, there appears possibility for co-existence of closed and open marriage alliances in Lévi-Strauss' terminology, fitting well in his calculations, but in a much wider group of societies than he has too cautiously designated.

Translated by Sławoj Szynkiewicz